

HOCALARIN HOCASI ORD. PROF. DR. ARİF MÜFİD MANSEL

*Mükerrem Usman Anabolu**

İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasındaki Kanlıca'da doğup büyüdüm. O zamanlar, vapurdan gayri vasıta pek yoktu. Ancak hastalık, doğum gibi olaylarda taksi çağırmak akla gelirdi. Yukarı Boğaz'dan Üsküdar ve Kadıköy'e, Beşiktaş'a ve Eminönü'ne gene vapurla gidilirdi. Günde ancak bir iki sefer yapan vapurlara, belli iskelelerden belli kişiler binerlerdi. Örneğin sonra hocam olacak olan Arif Müfid Mansel Paşabahçe'den, Hürriyet Gazetesi'nin sahibi Sedat Simavi, Shell Şirketinin o zamanki müdürü Kadri Cenani, Haseki Hastahanesi tabiplerinden biri olan babam Dr. Hüseyin Usman ve *Boğaziçi Konuşuyor* adlı kitabın (İstanbul, 1944) yazarı Abdülrahim Yada Kanlıca'dan, Kıbrıslılar'ın Yalısı denilen yalının sahipleri ve taşıdığı monocle nedeniyle derhal dikkatleri üstüne çeken Kont Ostrorog (asıl adını bilmiyorum) Kandilli'den binen İstanbul yolcuları idiler. Saygın ve temiz giyinmiş kişiler olan bu insanlar, hep aynı yerlerde otururlar ve birbirlerini gördükleri zaman selamlaşırlardı.

Babamın önce Türk kültürünü almam gerektiği kanısı nedeniyle, yabancı dilde eğitim veren özel okullardan birine gönderilmedim. Lakin liseyi bitirdikten sonra, Tünel'deki English High School'a gitmemde sakınca kalmamıştı. Ben de ikinci yabancı dilim olan İngilizceyi (üniversite ile aynı yıllarda), orada öğrendim.

O zamanlar, arkeoloji nedir ? ne değildir ? pek bilmediğimden, Tarih Bölümü'ne girip, Arif Müfid Mansel, Hamit Ongunsu, Zeki Velidi Togan, Cavit Baysun, Mükrimin Halil Yınanç hocaların derslerinin tümünü içine alan Umumi

* Prof.Dr. Mükerrem Usman Anabolu, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

Tarih sertifikasının derslerine devama başladım. Bu arada, Tarih Öncesini ve İlkçağ Tarihini anlatan Arif Bey'in sayesinde, çekici ve büyüleyici olan dönemlere aklımı taktım. Sertifikayı alıp yatay geçiş yaparak, yıl kaybına uğramaksızın, Klasik Arkeoloji'ye geçtim. Doğal olarak bunda, o dönemlerin tarih, kültür ve sanatına kayıtsız şartsız egemen olan ve onları bize sevdirmeyi bilen, bizleri düşündürüp belli konular üzerinde soru sormağa ve araştırma yapmağa yönelten hocamın büyük rolü olmuştu.

Helmuth Theodor Bossert, Kurt Bittel, Clemens (birkaç yıl sonra Emin) Bosch, Krauss, Steven Runciman, Henri Metzger, Emilie Haspels gibi yabancı uyruklu hocalarımız da oldu. Ben, boş vakit buldukça, sadece dinlemek için Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun ve Oktay Aslanapa'nın çevirilerini yaptığı Ernst Diez'in derslerine de giderdim. Biz, sonradan daha iyi anladığıma göre, çok talihliydik. Dört sınıfın öğrencisi birden, sadece sekiz kişi idik. Ve her zaman bir araya gelmezdik. Projeksiyon makinası kullanmamıza gerek yoktu. Kitapları elleye biliyor ve dersi durdurup anlamadığımız şeyleri sorabiliyorduk. Arif Müfid Beyin kitaplarından başka Türkçe kitap yoktu ama, not tutardık. Kürsü kitaplığındaki kitaplar, elimizin altında idiler. II. Dünya Savaşı sırasında pek birşey yapamadık ama, sonra, ören yerlerini çok gezdik.

Ord.Prof. Arif Müfid Mansel, örneği ancak XIX. yüzyıl Avrupa'sında görülebilen, aristokrasi mensubu, çok yönlü olduğu kadar mükemmel bir bilim adamı ve çok değerli bir hoca idi. Son Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nin adamı olduğu halde, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si'nin ilk büyüklerinden, Türkiye'yi ilk aydınlatanlardandı. Özellikle seminerleri, çok renkli geçirdi. Üniversite dışından aydın kişiler de bize katılırlardı. Bizi bir konu üstünde düşündürüp, soru sormağa ve araştırmağa yönelten Arif Bey'dir. Ben bile daha henüz mezun olmuşken, Türk Tarih Kurumu'nun *Bulleten*'inde makale (Mükerrem Usman, İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Beş Figürlü Yunan Vazosu, *Bulleten*, c. XII (1948), s.780-793) yazabilecek ve Turing ve Otomobil Kurumu'nda konferans verebilecek olgualuğa erişirmiş olan odur.

Arif Müfid Mansel, son dönemler Osmanlı aristokrasisi mensuplarından Tevfik Paşa'nın torunu ve evin tek oğluydu. Tıpkı büyük bir özenle bakılan üstüne titrenen bir bitki gibi yetiştirilmişti. Türkçe (Osmanlıca), Fransızca ve Almancaya vakıftı. Doğal olarak Eski Yunanca ve Latince de öğrenmişti. Geçim sıkıntısı duymadığından, yaşamını arkeolojiyle bilimsel araştırmalara adayabilmiş ve bilim adamı olarak kendisini tüm dünyaya kabul ettirmişti. Birçokları gibi hep kendinden söz etmezdi. Herşeyi etrafında hazır bulup ve

bunu normal bir şeymiş gibi görmeğe alışmış olduğundan, birşeyi başkasıyla paylaşmağı hiç öğrenmemişti. İşte bu yüzden, büyük bir canlılık, renk cümbüşü ve çok seslilik içinde geçirmiş olduğu yaşamını sona erdirirken yalnızdı.

Sporcu bir vücuda malik değildi. Böbreklerinden rahatsız olduğundan denize giremezdi. Çok sevdiği denizi, yalısının rıhtımında oturur veya kotrasında gezerken görmekle yetinirdi. Ailesindeki bazı büyükler gibi kalp krizinden öleceğini bilir gibiydi. Sırasında yazın sıcağında yorucu ve yıpratıcı yerlerde gezecek kadar gayretli, sırasında küçük parmağını bile kıpırdatmağa üşenecek kadar tembeldi. Evinde olsun kazılarda olsun, siesta yapmağı ihmal etmezdi.

Arif Müfid Mansel, onu iyi tanıyan Muhibbe Darga'nın da anılarında (*Arkeoloji'nin Delikanlısı*, s.109) yazmış olduğu gibi, tam bir "Osmanlı Beyefendisi" olduğu kadar tam bir "Avrupa'lı Centilmen"di. Yaratıcı bir zekaya sahip ve nüktedandı. Etrafındaki dinleyici kalabalığı, hiç eksik olmazdı. Ve kalabalık, çoğunlukla kadınlardan oluşurdu. Zeynep Hanım Konağı'nın yanmasından sonra, bir süre için sığınmış olduğumuz Güzel Sanatlar Akademisi'nin (bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi) yemekhanesindeki öğle yemeklerinin tadını hala unutamam. Her biri bir Türk Ünlüsü olan Macit Gökberk, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Sabri Esat Siyavuşgil, Arif Bey'in adeta peyki olan Cemal Tükün, Ahmet Hamdi Tanpınar ve biz asistanlar, sefertasımızla evden getirmiş olduğumuz yemeğimizi, tatlı tatlı konuşulan bir atmosferde yedik. Sabri Beyin Cyrano de Bergerac'dan tiradlarını, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiirlerini dinlemek de ayrı bir zevkti.

Arif Beyin önderliğinde, Türkiye içi ve Türkiye dışındaki ünlü ören yerlerini hep gezdik. Mısır, Suriye, Lübnan, Irak (sonuncusuna, ben katılamamıştım), bunların önde gelenleriydi. Suriye Çölünün doğu nihayetinde olan Palmyra'ya (Tadmür) kadar kara yolu yoktu. Olsa bile, bizim yeterli zamanımız ve paramız yoktu. O yılların Suriye Hükümeti, bizim için özel bir askeri uçak kaldırmak ve bizim orayı gezmemizi sağlamak büyüklüğünü gösterdi. Ören yerinde bulunan garnizonda verilmiş olan şölende, en yüksek rütbeli general, önce ellerini bir temiz yıkayarak tabaklarımıza yemek servisi yaptı. Dönerimizi ve pilavımızı yiyip ayran içtik. Aynı günün akşamı da, aynı şekilde Şam'a gönderildik. Avrupa'nın her ülkesinde, profesörün adını verdiğimde, iyi kabul ve misafirperverlik gördüm. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ndeki hocam Ord.Prof. Paolo Verzzone de, ondan aşağı kalmadı. Capri adasını, bana, onun bir mektubu üzerine bizzat Prof.Dr. A. Maiuri gezdirdi. De Angelis D'Ossat (aristokrasi mensubu ve o zamanın

Müzeler Genel Müdürü) beni kabul etti. Napoli'deki Palazzo Reate ve Palazzo Reale di Capodimonte ile Floransa'daki Palazzo Pitti'nin foresteria'larında günlerce kaldım. Onun sayesinde 20 kez İtalya'ya gidip Sicilya ve Sardinya da dahil her tarafını gezdim. Papa XIII, Pius'u bile tanıdım.

Arif Beyle Verzone, çok iyi anlaştılar. Nitekim Roma Septizonium'unun etkisini gösteren Side Nympheion'unun planını çıkartan ve restitution resminini (*Die Ruinen von Side*, s. 56, res. 36) hazırlayan, iki ay önce, Torino'da "Doğumunun 100. Yılı"nda bir konuşma yapmak için gitmiş olduğum Ord.Prof. Paolo Verzone'dir.

Anadolu'daki Pamphylia bölgesini hem tanıdık, hem tanıttık. Pamphylia'daki kazılarda Arif Bey'den sonra kazı başkanlığını devralacak olan Prof. Dr. Jale İnan ile henüz geçen hafta 60. yaşını kutlamış olduğumuz Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu da bizimle beraberlerdi.

Ben, Side kazılarında uzun yıllar çalıştım. Kasadarlık ve kamp müdireliği yaptım. Kazının parası kapısı açık olan çadırda, karyolamın altındaki bavulda dururdu. Oysa ki, kamp tek bir bekçi tarafından korunmaktaydı. Hiç bir şey çalınmadı. Zaten o yılların insanları, zamanımızın insanlarına pek benzemiyorlardı (Selimiye köyü için aslında SİT kararı çıkartılmıyordu. Ne yazık ki çıkartılmadı). Köylülerle, kazıda olduğu gibi köyde de içiçeydik. Zaten çadırlar eskিয়েince, birer ikişer evlerde tutmuş olduğumuz odalara dağıldık.

Yemeğimizi, Nazlı Hanım pişirirdi. Manavgat'tan Selimiye'ye gidip gelen minibüs veya otobüs yoktu. Eti ve gerekli malzemeyi Selimiye'den satın alırdık. Kasap haftada bir kez bir koyun keser ve etini hemen dağıtırdı. Koyunun beyni de, aynı kişi tarafından "Orasını yiyen olmaz" diye köpeklere atılırdı. Etraftaki tarlalarda yetiştiğinden, sık sık etli bamya pişirttirirdim. O zaman, bamya sevmeyen dostum Semavi Eyice'yi susturmak mümkün olmazdı. Fırtınalı bir gecede, 2 bölmeden oluşan 8 kişilik büyük çadır üstümüze çöktü. Ertesi sabah, saat, para, kimlik, kitap, fotoğraf makinası gibi önemli eşyamızı çamurdan zor çıkarttık.

Güney Anadolu, özellikle MS ikinci yüzyılın ikinci yarısı ile üçüncü yüzyılın ilk yarısında, Roma İmparatorluk Çağı'nı çok parlak bir şekilde yaşamıştı. Onu en parlak bir şekilde yaşamış olan şehirlerden biri de, o zamanlar esir ticaretiyle ünlü olan, Side liman şehriydi. Ne yazık ki, Side, şimdi işportalar, dükkanlar ve beton binalar altında kaybolmuş durumda. Eski görkemini yitireli çok oldu.

Bence Side, Roma mimarlığı tapınak planlarını bir araya getirip, en güzel şekilde izleyiciye sunan bir "Roma Tapınak Tipleri Açık Hava Müzesi"dir. Zira

N 1 ve N 2 tapınakları, Helenistik Dönem’de de var olan peripteros planlı tapınakların devamıdır. N 1 Tapınağı’nın frizindeki konsollar arasındaki Medusa başları motifi ise, *Bilim, Birlik, Başarı*’daki “Londra Müzesi’ndeki Friz Parçası c. IX, s.39, s.23-24” adlı makalede belirtmiş olduğum gibi, Anadolu’nun Roma mimarlığına katkısıdır. Türkiye topraklarında ender görülen pseudo peripteros planlı tapınak örneği de (Tiyatro’nun yanındaki Dionysos veya Bakhus Tapınağı ve Side’nin surlarının dışında kalan Mezar Tapınağı) Side’dedir. Ticaret Agorası’nın avlusunda yer alan daire planlı tapınak (Tykhe veya Fortuna Tapınağı), Side’dedir. Daha gerideki bir yerde bulunan yarım daire planlı tapınak da (P Tapınağı veya Men Tapınağı) oradadır. Üstelik Mezar Tapınağı’nın, etrafındaki galerilerin üstlerindeki küçük kubbecikler nedeni ile Ortaçağ İslam mimarlığını hazırlayan bir tarafı vardır.

Side kazısı, zaten hayranlık duymakta olduğum hocamla duygusal bir ilişki yaşamama da neden olmuştur. Biz ikimiz, bizim Kanlıca’daki köşkümüzde (halen İşadamı Mustafa Koç ve eşi Caroline Koç’a aittir), aileler arasında, nişanlandık. Ve, birbuçuk yıl nişanlı kaldık (bu arada benim hazır olmuş olan eşyalarım, onların Osmanbey’deki evlerine yerleştirilmişti). Lakin nişanlılık, tipik bir “enfant gaté (şımarık çocuk) olan hocayı hiç değiştirmedim. Kendisi, daha ikinci günü nişan yüzüksüz olarak Fakülte’ye geldi. O, gene, sorumluluk almayı ve yaşamı eşiyile paylaşması gerektiği düşüncesinden uzaktı.

Şu anda kucağımda, onun anıt kitabı olan *Ege ve Yunan Tarihi*’nin (1948 yılı baskısı) ithaflı bir sayısı var. “Mükerrerrem’e uykusunu getirmek üzere” diyor.

1970 yılından az sonra bir gün, Taksim’den Harbiye’ye doğru yürürken, onunla son kez karşılaştım. Bana, “Biliyor musun Mükerrerrem, ben o zaman evlenmemiş olduğuma çok pişmanım. Öyle yapmış olsaydım şimdi belki başka türlü bir hayatım olurdu“ dedi. Çocuklarımın sayısını, cinsiyetlerini ve adlarını sordu. Ben, “Neyi değiştirir ki? “deyip Harbiye’ye doğru yürüdüm. O da Taksim yönüne doğru yürümesine devam etti.

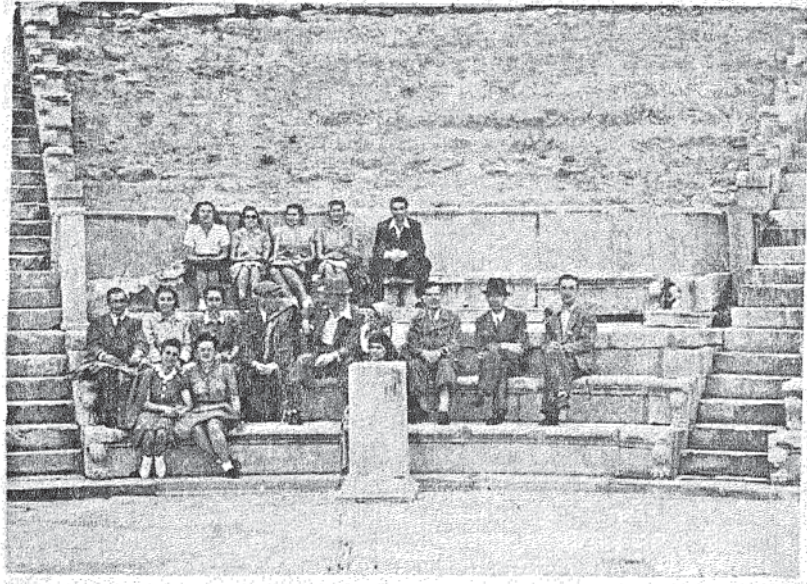
Ölüm haberini. İzmir’de, kurucularından biri olduğum Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde (halen Dokuz Eylül Üniversitesi’ne bağlı) aldım. Şimdi benim de, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve gene kurucularından biri olduğum, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde profesör, hatta dekan olmuş olan öğrencilerim var. Ege Üniversitesi’nde Arkeoloji Bölümü’nü kurarken, Arif Bey’den almış olduğum, metod, bilgi, görgü ve deneyimi kullandım. Bu deneyimimden, Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi de yararlandı. “Ahrette de Rahat Ol Hoca”.

Resim 1 : Pergamon (Bergama) daki Alman kazı Evinin önünde Arif Bey ve bizler

Resim 2 : Ord. Prof. A. M. Mansel ve bizler. Zeus Sunağı Alanı (yıl 1943).

Resim 3 : Arif Müfit mansel ile beraber Asklepion tiyatrosu (yıl 1943).

Resim 4 : Side Kazısı'nda, Arif Bey ve misafirleri (Ferit Alnar ve eşi Aydan Alnar).